

ресурсів, продуктів і послуг з краєзнавства публічних бібліотек України можливе лише на сучасному етапі інформатизації завдяки створенню державою окреслених вище необхідних фінансово-технічних умов подальшого розвитку краєзнавчої діяльності в країні.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення досвіду втілення корпоративної каталогізації електронних ресурсів з краєзнавства в публічних бібліотеках України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Башун О. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність / О. Башун // Бібл. форум України. — 2003. — № 2. — С. 29–30.
2. Вилегжаніна Т. До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібл. планета. — 2005. — № 1. — С. 15–18.
3. Вітенко В. Електронні ресурси публічних бібліотек Тернопільської області : проблеми створення та використання / В. Вітенко // Бібл. форум України. — 2006. — № 4. — С. 23–26.
4. Волохін О. Електронні ресурси сучасної регіональної бібліотеки : [Кіровоград. ОУНБ ім. Д. Чижевського] / О. Волохін // Бібл. планета. — 2004. — № 1. — С. 14–18.
5. Льганаєва В. Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Льганаєва // Бібл. форум України. — 2006. — № 2. — С. 13–15.
6. Пашкова В. Використання сучасних інформаційних технологій у публічних бібліотеках України (за матеріалами дослідження) / В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хімич // Бібл. форум України. — 2009. — № 1. — С. 2–25.
7. Соловяненко Д. В. Інтернет-технології бібліотечного сервісу в Україні : становлення і розвиток (1990-ті рр. — початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Д. В. Соловяненко ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2008. — 20 с.

Надійшла до редколегії 09.12.2009 р.

УДК [024.1:027.7]:004

Н. А. КОРЖИК

ЕЛЕКТРОННИЙ АБОНЕМЕНТ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

Розглядається бібліотечне обслуговування в сучасному контексті. Підкреслюється актуальність створення електронного абонементу бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечне обслуговування, відділ обслуговування, електронний абонемент, інформаційно-комунікаційні технології.

Рассматривается библиотечное обслуживание в современном контексте. Подчеркивается актуальность создания электронного абонемента библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, библиотечное обслуживание, отдел обслуживания, электронный абонемент, информационно-коммуникационные технологии.

It is considered the library services in a modern context. Underlined the urgency of creating an electronic subscription libraries.

Key words: library, library services, service department, an electronic subscription, of informatively-communications technologies.

Прагнення України долучитися до інформаційного суспільства та простору знань передбачає активне впровадження новітніх інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційну діяльність і потребує мобілізації зусиль усіх суб'єктів її інформаційної інфраструктури для створення та використання національних інформаційних ресурсів. Сучасні бібліотеки мають відігравати інтегруючу роль у здійсненні технологічної взаємодії виробників електронної інформації країни та забезпеченні відносин і комунікацій між суб'єктами інформаційної сфери.

Мета статті — розглянути використання інформаційно-комунікативних технологій у діяльності бібліотек, зокрема у відділі обслуговування, та можливість створення електронного абонемента.

Сучасна бібліотека характеризується актуальними тенденціями впровадження інформаційно-комунікаційних технологій: від автоматизації окремих робочих місць і створення ЕК та БД (через повну автоматизацію всіх ділянок бібліотечної діяльності) до електронних бібліотек (або «бібліотек без меж»), які працюють на базі мережевих та Інтернет-технологій. У широкому сенсі комп'ютеризація бібліотеки нині трактується як гармонічне поєднання процесів внутрішньої автоматизації бібліотеки і процесів зовнішньої бібліотечної кооперації через світову мережу Інтернет. А позиції бібліотеки як суспільного інституту в умовах упровадження Інтернет-технологій необхідно закріплювати в системі інформаційних комунікацій з метою підвищення своєї ролі та забезпечення конкурентоспроможності в порівнянні з небібліотечними віртуальними інформаційними службами Інтернету.

Серед особливостей внутрішньобібліотечної автоматизації відзначається недостатній розвиток розв'язку автоматизації відділів обслуговування користувачів, оскільки цей підрозділ характеризується комплексністю та багатьма взаємозв'язками з іншими відділами бібліотеки, що ускладнює

підготовчі етапи формалізації й алгоритмізації процесів та операцій; крім того, для сфери бібліотечного обслуговування притаманними є постійні форми спілкування з користувачами, що потребує розробки й впровадження інтерактивних засобів комунікації «користувач-бібліотекар».

Відзначимо, що у фахових публікаціях також зазначалися як актуальні проблеми створення електронного абонементу та його складових. Так, у статті А. І. Госіної, Т. І. Масляк, К. П. Погорелко йдеться про необхідність розвитку електронного абонементу з метою вдосконалення розвитку системи обслуговування в галузевій академічній бібліотеці (на прикладі Бібліотеки з природничих наук Російської академії наук) [1].

Наголошується на необхідності впровадження електронної видачі й електронного замовлення на абонементі наукової літератури університетської бібліотеки [2], створенні абонементу як електронної кафедри видачі [3].

Проблемним питанням діяльності навчальної бібліотеки залишаються видача та повернення літератури. На ці процеси витрачають дуже багато часу як студенти, так і співробітники бібліотеки. Електронні бібліотеки починають вирішувати це питання завдяки створенню персональних електронних абонементних карток студентів. У бібліотеці Одеського державного медичного університету планують завершити таку роботу до початку навчального року, коли вже має працювати електронний абонемент, а кожен студент матиме свою електронну картку-абонемент з персональним кодом, який відповідає номеру студентського квитка, і на процес отримання та повернення літератури буде затрачено лічені хвилини [4].

Усе це — складові єдиного електронного абонементу, який має забезпечувати користувачів оперативною та достовірною інформацією, використовуючи як функції АІБС, так і сервісні можливості Інтернету.

Необхідно додати, що вже кілька років провідні зарубіжні бібліотеки реалізують послуги міжбібліотечного абонементу (МБА) на основі електронного МБА, який забезпечує обмін та передачу документів по комунікаційних каналах Інтернету через електронну доставку [5].

Розробку електронного абонементу слід розглядати в контексті інтегрованого інформаційно-комунікаційного середовища бібліотеки (АІБС) та тієї установи, якій вона підпорядкована.

Предметна галузь АІБС передбачає реалізацію певних бібліотечних процесів і операцій, які проводяться з інформацією. Фахівці відзначають, що в узагальненому варіанті наочна галузь може бути позначена як бібліотечні технології [6, 7]. У процесі перетворювальної діяльності будь-якої бібліотеки, зокрема й при переході до технології автоматизованого обслуговування, фахівці розробляють стратегічні й технологічні завдання відповідно до тих принципів, які б забезпечували послідовний їх розвиток: системність, цілісність, комплексність, інтегрованість, ефективність.

При розробці автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем і їх підсистем визначаються всі функціональні завдання бібліотеки або інформаційної служби. Так, на думку розробників, що здійснюють бібліотечну автоматизацію, всі функціональні завдання об'єкта автоматизації — бібліотеки або інформаційної служби, які визначають вимоги до системи і її програмного забезпечення, належать до двох груп: а) групи «сервісних» функціональних завдань, орієнтованих безпосередньо на обслуговування користувачів та інших зовнішніх користувачів; б) групи «службових» або внутрішньосистемних функціональних завдань, які є засобами підтримки реалізації «сервісних» завдань [8, 9].

Аналіз відділу обслуговування як предметної галузі розкриває особливості відділу, надає можливість ознайомитися з напрямом функціонування відділу, основними послугами, підкреслити особливості змісту фонду. На состав фонду впливають напрям вищого навчального закладу, навчальні програми та специфіка інформаційних запитів усіх категорій користувачів бібліотеки. Необхідним є дослідження відділу обслуговування та проведення системного аналізу відділу, який дозволив би визначити бібліотечні технологічні процеси, проблемні ділянки технологічного обслуговування, визначити структуру відділу обслуговування, розробити проект автоматизації процесів обслуговування.

Результатом аналізу має стати розробка моделі предметної галузі відділу обслуговування. Зазначимо, що об'єктом предметної галузі є розгляд структурних елементів, технологій відділу обслуговування.

Діяльність відділу обслуговування здійснюється в основних структурних підрозділах: на абонементних та в читальних залах. У бібліотеках вищих навчальних закладів (ВНЗ) абонементи створюються відповідно до існуючих факультетів, читальні зали — за необхідністю. У свою чергу, користувачів поділяють на: професорсько-викладацький склад, аспірантів, студентів та магістрів і співробітників.

Бібліотека має організувати та забезпечити обслуговування студентів усіх факультетів. Оскільки, кожен факультет має дві форми навчання: денне та заочне відділення, тому кількість студентів, що має обслуговувати бібліотека, подвоюється. І це, у свою чергу, потребує наявності в бібліотеці добре укомплектованого фонду за спеціальностями та напрямками навчання як передумови ефективного обслуговування всіх категорій користувачів.

Охарактеризуємо послуги й основні процеси відділу обслуговування (абонемента)

1. Реєстрація користувачів: 1.1) присвоєння номера білетові користувача та одночасно ознайомлення користувачів з правилами користування та можливостями бібліотеки; 1.2) внесення реєстраційних даних про користувача до картотеки; 1.3) перереєстрація всіх користувачів на початку навчального року та продовження квитків користувача; 1.5) інформаційний пошук.

2. Видача та повернення літератури.
3. Щоденне розміщення видань, що повертають користувачі у підсобних фондах.
4. Виконання замовлень по МБА.
5. Обробка статистичних даних.
6. Опрацювання наказів на зміну прізвищ користувачів (шлюб чи інше).
7. Організація тематичних виставок і виставок нових надходжень.
8. Забезпечення своєчасного одержання нових надходжень з відділу книгозберігання.
9. Вилучення з фонду видань, що підлягають списанню.
10. Щоденний облік виконаної роботи за день та ін.

Таким чином, можна графічно подати модель предметної галузі відділу обслуговування, яка має ієрархічну структуру (Рис. 1) та відображає взаємозв'язки між користувачем й відділом обслуговування (абонементом).

Таким чином, після вивчення й аналізу предметної галузі відділу обслуговування можна переходити до переведення традиційних процесів та операцій обслуговування користувачів до автоматизованого режиму роботи на основі електронного абонементу. Причому, як стверджують фахівці з бібліотечної автоматизації, відповідність традиційних та автоматизованих процесів необхідно апробувати для подальшого введення в практичну діяльність.

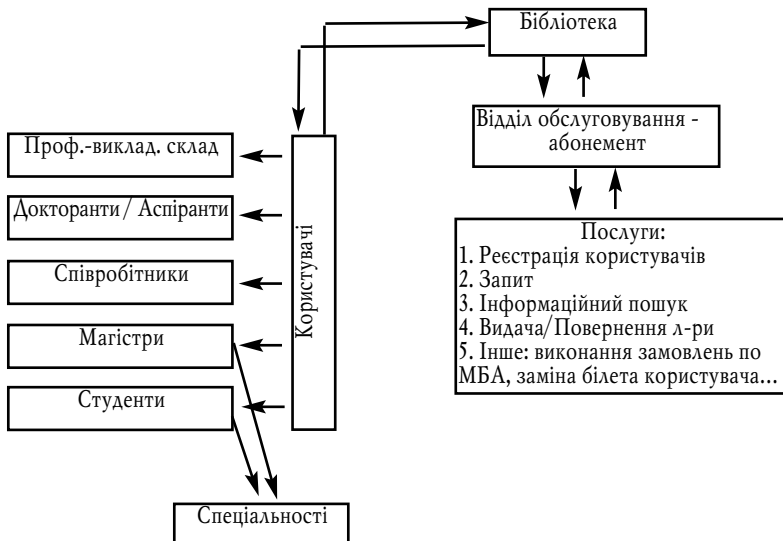

Рис. 1. Модель предметної галузі відділу обслуговування

При впровадженні автоматизованих технологій після детального дослідження об'єкта (бібліотеки ВНЗ й відділу обслуговування) на основі отриманих результатів розроблюється алгоритм роботи автоматизованого абонементу, котрий являє собою узагальнюючу схему всіх процесів, що потребують автоматизації. Основні завдання при побудові алгоритму полягають у виявленні всіх об'єктів предметної галузі, процесів і зв'язків між ними.

Розробці моделі електронного абонементу передують розробка алгоритму роботи абонементу, що забезпечує наочність всіх процесів та надає можливість з'ясувати, які процеси потребують удосконалення.

Алгоритм відображає відносини між бібліотекарем і користувачем; стосується основних процесів, що відбуваються під час спілкування (запис, запит, повернення, відмова); відображає бази даних відділу обслуговування (абонементу) (користувачі та книгосховище), зв'язок абонентів з електронним каталогом бібліотеки ВНЗ.

Зважаючи на те, що робота відділу обслуговування і послуги, які він надає, потребують удосконалення в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій, а вирішення цього питання пов'язане з використанням автоматизованих технологій, розглянемо складові комплексу автоматизованого обслуговування користувачів. Іншими словами, йдеться про «електронний абонемент», що є головним, базовим модулем у комплексній структурі АІБС, якщо розглядати систему як комплекс модулів, що відповідають функціональним напрямкам бібліотечної діяльності.

Як і для традиційної так і для електронної бібліотеки важливі такі групи проблем: формування фонду, забезпечення збереження та доступності фонду. Для електронної бібліотеки ці завдання доповнюються наступними: компактне зберігання великих обсягів інформації (каталог бібліотеки, списки користувачів); швидкий пошук потрібної інформації по різних критеріях у чималому масиві (пошук потрібної літератури, пошук користувача); організація віддаленого доступу до інформації; відстежування місцезнаходження кожного екземпляра в нинішній момент часу; постійне оновлення інформаційного банку даних.

На проектних стадіях розробки в електронних бібліотеках перебувають такі рішення: електронний каталог, який виконує реєстрацію книги, здійснює пошук по різних критеріях; електронний абонемент як комплекс засобів, що дозволяють контролювати рух книжкового фонду бібліотеки.

Комплекс засобів, що забезпечують роботу АІБС «Бібліотека», складається з таких елементів: особистий ідентифікатор — унікальна ознака кожного студента. Фізично ідентифікатор — це штриховий код, який генерується на основі номера залікової книжки; унікальний ідентифікатор книги фізично є штриховим кодом, що генерується на основі інвентарного номера книги; система ідентифікації, тобто комплекс устаткування,

призначеного для перевірки належності суб'єктові пред'явленого ним ідентифікатора, підтвердження його достовірності і внесення змін до його абонементної картки [10].

Необхідно зауважити, що відділ обслуговування повинен мати декілька баз даних, які матимуть зв'язок між собою, і кожна з котрих має своє призначення.

1. База даних користувачів (дані про студентів, професорсько-викладацький склад, аспірантів та ін., тобто електронні формуляри користувачів). Пошук по БД користувачів здійснюється за прізвищем, факультетом, групою. Обслуговування в усіх підрозділах бібліотеки має відбуватися по єдиному квитку користувача.

2. База даних фонду відділу обслуговування має містити декілька рівнів, тому пошук по базі здійснюватиметься по рубриках та підрубриках: автору, назві (навчальні, наукові, довідкові, художні видання); тематиці: (педагогіка, економіка, психологія, філософія, соціологія, релігія, етика, естетика, логіка, культура, історія, мистецтво, інформаційні технології, іноземна мова, біологія, методичні матеріали та ін.); ключовим словам.

В електронному формулярі користувача є поля, видимі для користувача, а є й невидимі. У видимі поля заповнюється те, що видається користувачеві. Після повернення ним видання до бібліотеки, в момент списання, інформація переноситься в інше, невидиме поле, де накопичуються статистичні дані. Після встановленого терміну відбувається обнуління бази даних і починається знову (Рис. 2).

№	Назва поля
1.	Номер квитка користувача
2.	Прізвище, ім'я та по батькові
3.	Рік народження
4.	Освіта
5.	Категорія (студент, професорсько-викладацький склад, аспірант, магістр, співробітник)
6.	Місце роботи
7.	Факультет
8.	8.1. Спеціалізація. 8.2. Курс. 8.3. Група. 8.4. Форма навчання
9.	Домашня адреса (телефон)
10.	Дата запису до бібліотеки
11.	Дата отримання видання
12.	Видані видання
13.	Термін повернення видань
14.	Дата повернення видань (відмітка)
15.	Відділ (у якому обслуговувався користувач)
16.	Замітки

Рис. 2. Модель електронного формуляра користувача

У результаті розробки таких БД вирішуються декілька завдань, а саме: БД надає можливість швидко знаходити формуляр користувача та вести запис виданого або поверненого видання, що значно оптимізує процес обслуговування.

На абонементі важливою є автоматизація процесів обслуговування користувачів виданнями з основного книгосховища (фонд бібліотеки). Тому створення БД фонду відділу є необхідним етапом. БД надає можливість бібліотекарям швидко надавати користувачам інформацію про видання, що знаходиться у фонді (або про видані екземпляри і коли вони будуть повернені; в якому форматі і на якому носіїві зафіксоване необхідне видання (на звичайному чи електронному)).

Важливою умовою ефективного функціонування кожної бази є пошукові засоби. При впровадженні автоматизованого обслуговування важливим є використання допоміжних засобів, таких як: словники, тезауруси тощо.

Необхідним заходом є опанування штрих-кової технології обслуговування. Для спрощення процесів видачі та повернення видань необхідно застосовувати штрих-кодову систему, тобто присвоєння кожному екземпляру видання свого штрих-коду. Штрих-кодова етикетка (аналог інвентарного номера), котра обробляє всі видання, відповідає лише одному конкретному екземпляру, що залишає мало місця для помилок та неточностей [11, 12]. Завдяки впровадженню штрих-коду спроститься процес видачі/повернення видань, відбувається зчитування штрих-коду з квитка користувача та з видання і в базі даних, у формулярі змінюється інформація (записується або ставиться відмітка про повернення видання). Користувач зможе повернути бібліотечну літературу, залишивши її в абонентській скриньці для повернення літератури, а бібліотекар уже сам зніме її з електронного формуляра користувача, цей процес значно спроститься. Отже, введення штрих-кодування суттєво зменшує час обслуговування та значно впливає на точність і чіткість праці.

Запропонована методика створення електронного абонементу в межах АІБС збігається із загальними етапами впровадження інформаційних технологій у систему обслуговування бібліотеки ВНЗ, яку пропонують інші бібліотеки України та зарубіжжя [13, 14].

Перший етап — створення електронної бази користувачів і освоєння режиму реєстрації. Система обслуговування передбачає попередню реєстрацію користувачів і з початку календарного року — перереєстрацію.

Другий етап — технологічне опанування модуля «Обслуговування користувачів» та впровадження автоматизованої книговидачі на навчальному абонементі та в читальному залі наукової й навчальної літератури. Використання штрих-кодових технологій та здійснення ретроконверсії активної частини книжкового фонду для переходу до автоматизованої книговидачі в

цих підрозділах. На електронній видачі навчального абонементу база даних обробляється та формується на основі використання електронного формуляра. Тут же здійснюється видача квитка користувача з штрих-кодом, а з користувачами підписується договір про обслуговування в автоматизованому режимі.

Слід зазначити, що надалі слід скористатися методичними рекомендаціями ретровведення книжкового фонду для повноцінного опанування модуля «Обслуговування користувачів».

Крім того, необхідно приділити особливу увагу створенню підсистеми автоматизованого обслуговування абонентів по МБА з урахуванням таких вимог: забезпечення повноти інформації про циркуляцію замовлень на літературу та про абонентів МБА; відстежування термінів видачі/повернення літератури; забезпечення статистичного аналізу й звітності; друк супровідних і статистичних форм та ін. Для цього інформація накопичується у двох взаємопов'язаних базах даних: БД Абонентів, яка містить відомості про зареєстрованих абонентів МБА і про замовлення, по яких абонентові надіслане видання (оригінал) в електронному варіанті; БД замовлень, яка містить оперативні відомості про виконання замовлень абонентів, їх місцезнаходження на кожному етапі обробки і про видачу/повернення видання.

Перехід на електронну видачу надає можливість позбавитися численних паперових носіїв (квитки користувачів, формуляри користувачів, книжкові формуляри, реєстраційні картки), сприятиме спрощенню операцій «видача-повернення» літератури, реєстрації користувачів і, як результат, економії робочого часу. Скорочення рутинних і трудомістких операцій, дублювання дій та відмова від паперових технологій не лише полегшать працю бібліотекаря, але й дозволять кількісно і якісно підвищити рівень обслуговування користувачів. Час, що звільнився, співробітники відділів обслуговування можуть використовувати на розширення бібліотечних послуг: консультацій, виконання довідок по пошуку й отриманню видань та ін.

Необхідно відзначити, що опанування цих технологій — достатньо складний процес, як у технічному сенсі, так і в психологічному. Але поетапне впровадження технології автоматизованої книговидачі та постійний контакт з розробниками АІБС дозволяє успішно здійснити цей процес. Інтерактивна електронна база надає можливість бібліотекарів з будь-якого відділу обслуговування отримати різні відомості про користувача: кількість документів, виданих йому нині, або протягом семестру, або за весь час його навчання у ВНЗ, порушення ним бібліотечних правил та ін. Це надає нам можливість підписувати обхідний лист в одному місці — на електронній видачі навчального абонементу. Результатом є зручність, оперативність для користувачів, істотна економія робочого часу для співробітників інших підрозділів бібліотеки.

Крім того, автоматизована система необхідна при отриманні відомостей по всіх аспектах діяльності бібліотеки. Інтерактивна статистика

дозволяє отримати відомості про користувачів, відвідуваність, визначити навантаження на бібліотекаря протягом будь-якого періоду робочого дня і надає можливість раціонально використовувати співробітників у момент «пікового» навантаження, встановити оптимальний час роботи відділів. Аналіз, отриманий за допомогою АІБС, не лише скорочує трудомісткість роботи зі збору даних, але й підвищує їх об'єктивність, а головне — він ефективний, тому що надає можливість здійснювати оперативне управління.

Таким чином, можна застосувати етапи автоматизації таких стадій технологічних процесів відділів обслуговування: створити електронну БД користувачів (автоматизувати запис і реєстрацію користувачів), автоматизувати видачу/повернення літератури, реалізувати автоматичний режим роботи з боржниками, формувати їх списки, автоматизувати формування різних форм звітності та статистичних показників.

Упровадження нових інформаційних технологій дозволить значно підвищити ефективність не лише традиційних засобів обслуговування, а й технологічні бібліотечні процеси, управління бібліотекою, процеси інформаційного забезпечення та всі інші складові бібліотеки.

Отже, використання АІБС у бібліотеці дозволить здійснити комплексну автоматизацію процесів комплектування, обробки документів, обслуговування користувачів в інтегрованому режимі: локального та віддаленого діалогу через Інтернет.

Реалізація комплексної програми автоматизації обслуговування користувачів у бібліотеці є ефективним напрямом оптимізації інформаційної інфраструктури будь-якого вищого навчального закладу.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впровадження технічних інновацій у обслуговування користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Госоина А. И. Развитие системы обслуживания в отраслевой академической библиотеке: электронный абонемент / А. И. Госоина, Т. И. Масляк, К. П. Позгорелко // *Науч.-техн. информация. Сер. 1: Организация и методика информационной работы.* — 2006. — № 11. — С. 33–36.
2. Внедрение электронной выдачи на абонементе научной литературы [Электронный ресурс] // «БИБЛИОТЕКА.RU». — № 3 (11). — 2005. — Режим доступа: http://gazeta.library.nstu.ru/archive/issue-3-2005/vnedrenie_elektronnoi_vydachi_na_aboneme_221/
3. Осипова Е. А. Абонемент (электронная кафедра выдачи) [Электронный ресурс] / Е. А. Осипова // *Научная библиотека ТГУ.* — Режим доступа: http://www.lib.tsu.ru/index_main.php?id=19.
4. Хандрікова Г. І. Електронна бібліотека — студентам [Електронний ресурс] / Г. І. Хандрікова. — Режим доступу: <http://www.odmi.edu.ua/index.php?v=1196>.

5. Дементьева Е. В. Электронный межбиблиотечный абонемент — основа для равноправного информационного обмена в будущем и настоящем [Электронный ресурс] / Е. В. Дементьев. — Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/trud/sec1114/Doc55.HTML>.
6. Астапович Е. Г. Библиотечная технология : учеб. пособие. Ч. 1. Основы библиотечной технологии / Е. Г. Астапович. — М. : Изд-во МГИК, 1991. — 54 с.
7. Петрова А. Г. Библиотека в умовах суспільно-економічних змін / А. Г. Петрова. — К. : НПБ України, 2003. — 302 с.
8. Фоменко І. М. Аналіз досвіду автоматизації бібліотек / І. М. Фоменко // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. / ХДАК. Вип. 1. Бібліотекознавство, документознавство, інформатика. — Х. : ХДАК, 1999. — № 1. — С. 153–161.
9. Шепелява Н. А. Аналіз досвіду автоматизації бібліотек: основні етапи / Н. А. Шепелява // Вісн. Кн. палати. — 2005. — № 3 — С. 21–22.
10. Туякбасарова Н. А. Электронная библиотека Курского института менеджмента, экономики и бизнеса [Электронный ресурс] / Н. А. Туякбасарова, Г. Ю. Поддубная // Информационные технологии в образовании (ИТО-2003) : материалы междунар. конгресса конф. — 2003. — Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru>.
11. Бородин В. А. Библиотечное обслуживание : учеб.-метод. пособ. / В. А. Бородин. — М. : Либерия, 2004. — 168 с.
12. Самохвалова О. Комплексная автоматизация библиотеки с использованием библиотечной программы LiberMedia / О. Самохвалова // Библиотечный форум Украины. — 2005. — № 1 (7). — С. 24–26.
13. Орлова Н. А. Опыт внедрения современных информационных технологий в обслуживание читателей библиотеки ДонГУЭТ / Н. А. Орлова // Электронный ресурс для науки і освіти: створення, збереження, доступ : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. — Донецьк, 2005. — С. 56–61.
14. Подморина Е. Б. Автоматизированная система обслуживания читателей по МБА ГПНТБ России [Электронный ресурс] / Е. Б. Подморина, О. С. Рагузина // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : доклады 4-й междунар. конф. «КРЫМ-97». — Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea97/doc/s3/s3doc26.html>.

Надійшла до редколегії 16.11.2009 р.